

Bloška planota

Ko se znajdemo na robu Bloške planote, zagledamo med gozdne vrhove ujeto obdelano ravnino, ki jo prekinjajo manjši zaobljeni hrbti. Vmes so posejana strnjena naselja, med katerimi omenimo le večja: Nova vas, Fara, Velike Bloke, Volčje, Studenec in Runarsko. Lepo, a nič posebnega, bo pomislil prenekateri obiskovalec Blok, ki je pravzaprav samo izkoristil cestno bližnjico iz Cerknice v Sodražico. Vendar ne smemo biti prehitro zadovoljni.

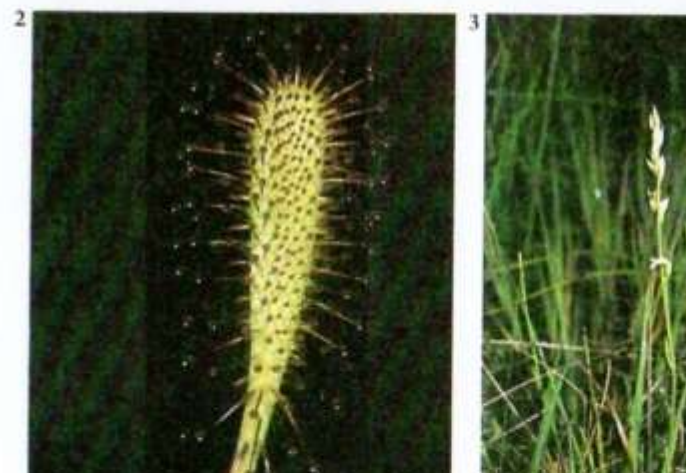
Planota leži dokaj visoko, med 720 in 750 metri nadmorske višine. Obdajajo jo višji hribi, zato se težji hladen zrak zadržuje nad dnom planote. Posledica so ostre in dolge zime. Nič nenavadnega, da veljajo Bloke za zibelko slovenskega smučanja, saj so si domačini že nekaj pomagali s smučmi, kar je opisoval že Janez Vajkarta Valvasor v 17. stoletju. Prav po teh opisih je večina prvič slišala za Bloke! Tokrat si raje oglejmo nekatere naravoslovne zanimivosti, zaradi katerih uvrščamo Bloke med pomembnejšo slovensko naravno dediščino.

Posebna pozornost velja vodotokom. Iška, Raščica in Bistrica se z Blok hitro zarežejo v doline, medtem ko Blatnica teče po planoti. Zaradi majhnega strmca vijuga v številnih slikovitih okljukih, kar daje močvirnim jasam še poseben čar. Voda privre na dan v mnogih izvirkih na neprepustni dolomitni podlagi. Vlažna površja so polna življenja, zlasti je mnogo žuželk in dvoživk, posebnosti pa skriva predvsem rastlinski svet. Redek je boljši šaš (*Carex pulicaris*), še bolj pa poletna škrbica (*Spiranthes aestivalis*), ki je bila nekaj časa celo na seznamu v Sloveniji izumrlih vrst. Razumljivo je, da je te redkosti težko najti. Pa nič zato, v povirjih sta potešili našo radovednost dve dokaj pogostni mesojedi cvetlici: alpska mastnica (*Pinguicula alpina*) in dolgolistna rosika (*Drosera anglica*). Mastnico hitro opazimo po belem somernem cvetu na vrhu dolgega stebela. Za drobne žuželke pa je nevarno lepljivo površje listov, kamor se izločajo tudi prebavni sokovi. Teže je najti rosiko. Trud bo poplačan ob pogledu na kar eksotične podolgaste liste, obdane s tipalkam podobnimi izrastki, ki so na koncu kapljaso odebeljeni. To so žlezne celice, izločki s prebavnimi sokovi pa so videti, kakor da bi na liste padla rosa (ime!). Seveda so prav te kapljice usodne za drobne živali, saj so listi komaj kakšna dva centimetra dolgi.

Zapustimo zanimiva močvirja osrednjega dela Blok! Blatnica pridobiva pritoke in se v spodnjem toku preimenuje v Bloščico. Pričakovali bi, da bo Bloščica vedno večja, vendar je v bližini Velikih Blok njen tok vedno skromnejši. Dolomitno podlago namreč zamenjajo prepustni apnenci, ki prekrivajo večino južnega dela Blok. Voda si je poiskala podzemeljske poti, po katerih se pretaka proti Cerkniškemu polju (→ 92) in Križni jami (→ 91). Torej tudi Bloščica prispeva k vodam kraške Ljubljane!

- 1 Okljuki Bloščice na Bloški planoti
- 2 List dolgolistne rosike (*Drosera anglica*). Naravna velikost o
- 3 Poletna škrbica (*Spiranthes aestivalis*)

Strunjanski klif

Fliš, iz katerega je zgrajeno slovensko obalno območje, je nastajal v eocenskem plitvem morju. Ko se je kasneje morje umaknilo, so se na kopnem pokazali debeli skladi laporjev in peščenjakov. Najbolj divjo podobo kaže flišna obala na severni strani, kjer med Izolo in Strunjanskim rtom ponekod grezi tudi do 80 metrov globoko. Zakaj so prav na tem delu obrežja flišne plasti prepadno odrezane do morja?

Flišni skladi so bočno razkriti proti morju in zato izredno neodporni za delovanje morja. Valovi z lahkoto spodkopujejo spodnje, priobalne flišne plasti, k temu dodajmo še preperevanje in ni težko razumeti, da se obala postopoma umika na račun morja proti notranjosti. Morski vpliv je znaten v pasu delovanja bibavice in največjih valov, zato je morje »osvojenih« predelov plitko, nad njim pa nastaja prepadna stena – klif. Strunjanski klif je največji flišni klif ob vsej Jadranski obali!

Povsem drugače je, kadar so skladi nagnjeni tako, da je proti morju namesto boka obrnjena čelna ploskev. Delovanje morja je v tem primeru mnogo počasnejše.

V bližini najvišje točke nad rtom Ronek (116 m) nas presenetita tudi dve pravi sredozemski rastlini: jagodičnica (*Arbutus unedo*) in mirta (*Mirtus communis*). Njuno samoniklo pojavljanje na Strunjanskem polotoku je zanimivo predvsem zato, ker dosega severno točko razširjenosti svojega istrskega areala.

Rob klifa je dostopen po številnih stezicah, prav po robu pa zaradi krhljivosti ni priporočljivo hoditi. Lep pogled na flišno steno je v bližini Belvedera med Izolo in Strunjanom. Seveda nam preostane še dostop z morja, od koder se razkrije Strunjanski klif v vsej svoji mogočnosti. S čolna bomo najlepše opazovali slojevitost stene, sledove delovanja morja ali pa na samotnih krajih uživali v kopanju.

Strunjanski klif z morja

Ajdovska žena pri Pilštanju

V Sloveniji je mnogo naravnih znamenitosti, na katere smo pozabili. Današnji način življenja je pospešil vsakdanji utrip in zmanjšal razdalje. Ledinska imena ob geodetski natančnosti izgubljajo pomen in izginjajo, bajke pa iz vsakdanjika tonejo v pozabo. Na eno od zanimivih aitioloških (razlagalnih) pripovedk smo naleteli pri zbiranju podatkov o naravnih znamenitostih iz Krajevnega leksikona Slovenije. V tej zakladnici znanja je pri opisu Pilštanja tudi tale zanimiv zapis: »V skalah nad Bistrico je ob poti v Lesično samotna skala Ajdovska žena. Po bajki je okamnela, ker je preklela sonce. V rokah je imela otroka. Stebrasta skala res dela vtis žene z otrokom in spominja na kakšno rustikalno in poznobaročno skulpturo.«

Pa pojdimo na Kozjansko! Iz Lesičnega sledimo regulirani Bistrici v sotesko pod pilštanskim gričem. V začetnem delu ožine je opuščen kamnolom, nasproti pa se začenja steza, bližnjica do Pilštanja. Nad travnikom bomo v listnatem gozdu zagledali samotno skalo. Največja višina je okoli dvanajst metrov, proti pobočju se spušča skorajda navpično sedem metrov, do dva metra pa je široka. Steber je iz zrnatega dolomita in s široko razpoko razločno ločen od stranskega glavnega grebena.

Zlasti z lesičenske smeri je skala z nekoliko domišljije videti kot žena z otrokom. Bajka je nastala verjetno ob vsakodnevnem sopihanju v strmino pilštanskega griča, na posledice preklinjanja pa opozarja zaključek zgodbe.

Ajdovsko ženo je prerasel gozd, cestni dostop jo je odrinil od vsakdanjosti domačinov. Zdaj, ko smo jo spet odkrili, bi jo lahko rešili prekletstva pozabe. Potrebno bi bilo le nekoliko očistiti okolico, postaviti nekaj kačipotov in opozorilnih tabel, nadelati stezo, in že bi bila Ajdovska žena primerna, da dostojno prispeva k vrednotam, zavarovanim v okviru spominskega parka Trebče.

Ajdovska žena z južne strani

Krka

Umirjen, lenoben tok Krke nepogrešljivo sodi k predstavam o Dolenjski. Slikovit je že sam izvir v bližini Krške vasi pri Muljavi. Prav na koncu dolinskega zatrepa je Krška jama, iz katere izvira reka. Ob nizki vodi je vhodna dvorana dostopna kar ob vodi, ob višji pa se lahko prebijemo v jamo le skozi stranski vhod na levi strani. Jamo so uporabljali kot skrivališče pred Turki, kar omenja tudi Josip Jurčič v povesti Jurij Kozjak.

Krka teče do pritoka Radeščice pri Soteski v dinarski smeri po kraškem ravniku. Na tem odseku so značilni lehnjakovi pragovi. Najlepši so pri Zagradcu, Žužemberku in Dvoru. Za nastajanje lehnjaka morajo biti izpolnjeni številni pogoji. Med njimi omenimo le nekaj najpomembnejših: v vodi mora biti raztopljenega dovolj apnenca (trda voda), reka ne sme prenašati peska ali proda, v vodi morajo bujno uspevati mahovi in alge, obarjanje pospešijo tudi pregrade. V načelu je nastajanje kamnine preprosto: rastlina odvzame za fotosintezo potrebni ogljikov dioksid iz vode. Pri tem se poruši kemično ravnotežje, apnenec se obarja na rastlinah, ki v kamnitem oklepu odmro. Nastane lahka, porozna kamnina (ime!) in ker jo je preprosto obdelovati, je cenjena tudi kot gradbeni material.

V zgornjem toku Krke so izpolnjeni vsi pogoji za nastanek lehnjaka. Zgornje porečje Krke je v zakraselem svetu, zato skorajda ni večjih površinskih pritokov. Napajajo jo številni kraški izviri, za katere je značilna velika trdota vode, saj se je med potovanjem po apnenčastem in dolomitnem podzemlju v njej lahko raztopila večja množina apnenca. Strmec Krke je tudi v zgornjem toku zelo majhen. Posledica te značilnosti »lene« Krke je, da ne prenaša peska in proda, hkrati pa tudi omogoča obarjanje apnenca na rastlinah, predvsem na bivših jezovih mlinov in žag.

Krka v srednjem toku polagoma izgublja svojo kraško naravo in postaja vedno bolj vodnata, čemur pripomorejo zlasti površinski pritoki. Zviže se skozi Novo mesto, obda Otočec, nato pa teče po naplavinah Krško-Brežiškega polja. V okolici Kostanjevice so ob Krki številni hipotermalni izviri, ki izdajajo prelomno cono, ob kateri so tudi znane Čateške toplice. Med hipotermalnimi izviri omenimo le Topličnik.

Ob levem bregu Krke pri Kostanjevici se začne Krakovski gozd (→ 75), ostanek nekdanjega mogočnega gozda med Savo in Krko. Od tod je le še kratek tok do sotočja s Savo pri Brežicah.

Lehnjakovi pragovi na Krki pri Žužemberku

Matjaševa slatina

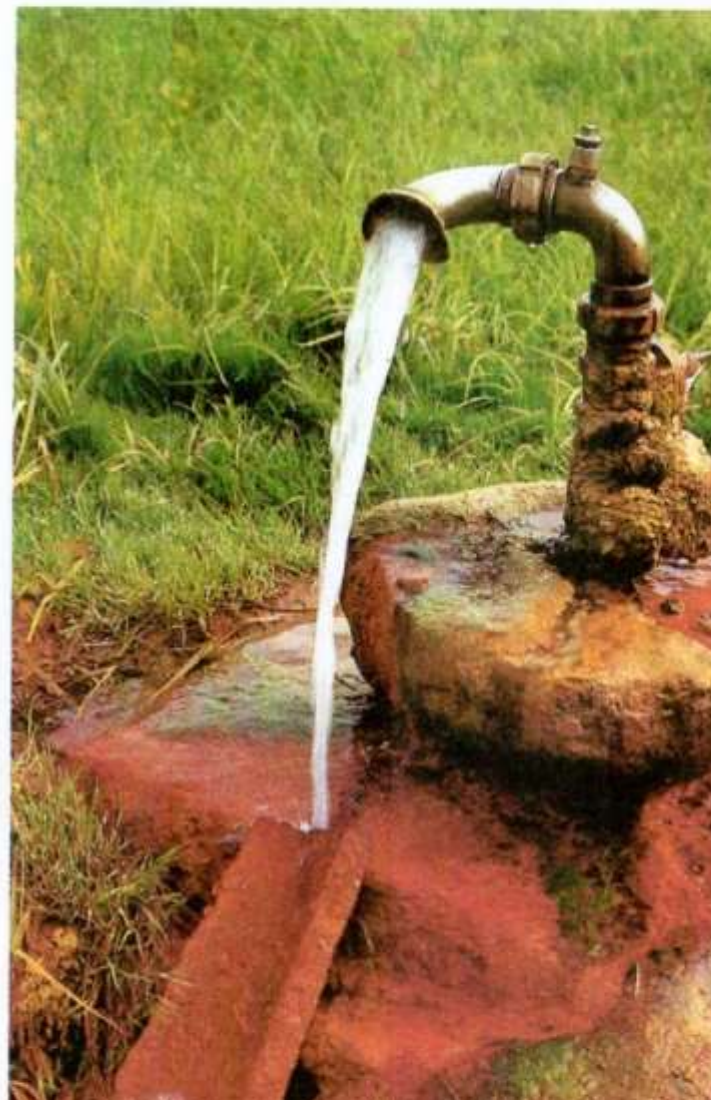
Na obrobju Panonske nižine so številni mineralni in termalni vreli. Ob njih so nastali svetovno znani zdraviliški kraji. Del tega najobsežnejšega območja vrelcev v Evropi sega tudi v Slovenijo in še po tej plati popestruje našo naravno dediščino. Najbolj zanimivo območje je v Slovenskih Goricah med Muro in Pesnico. Tod vro na dan številni mineralni izviri, domačini jih poznajo in uporabljajo. Močnejše izvire slatine so uredili že v prejšnjem stoletju kot preproste ute s koriti ali pa zgradili črpališča in polnilnice.

Četudi je peljala ob Goricah železnica, so začeli načrtneje uporabljati slatinske izvire razmeroma pozno. Vrelce v Radencih je odkril svetu dr. Karel Henn leta 1834. Njegov sin Roman pa je postavil temelje znanemu zdravilišču v Radencih. Poleg radenskih vrelcev so znani še izvirk v Petanjcih in Boračevi, malokdo pa pozna še kakšno manjšo slatino, ki se je ne izplača izkoriščati in je ostala večidel v naravni obliki.

Takšna je Matjaševa slatina. Izvira na polju ob živi meji. Včasih so okolico izvira negovali in čistili. Pred nekaj leti so kakšnih sto metrov od izvira navrtali vrtino, iz katere teče slatina (slika). Domačini so naravni vir opustili, tako da je močno zaraščen in zanemarjen, saj sedaj uporabljajo nov izvir, iz katerega teče noč in dan okusna slatina. Mineralne primesi se odlagajo in značilno rdečkasto barvajo okolico izvira.

Matjaševa slatina je le eden od mineralnih vrelcev v Ščavniški dolini. Z glavne ceste Maribor – Radgona se v naselju Spodnja Ščavnica odcepi na desno proti vzhodu kolovoz ob desnem bregu Ščavnice. Po 500 metrih zagledamo levo na polju novi izvir, ki pa je ohranil staro ime.

Nastanek slatin v Slovenskih Goricah je raziskoval geolog Ciril Šlebinger. Ugotovil je, da so v globini še vedno aktivna magmatska telesa, ob katerih izparevata voda in ogljikov dvokis. Ob razpokah potujejo te globinske vode navzgor, se ohlajajo, na svoji poti pa tudi raztapljajo rudninske snovi. Od dolžine poti in geološke zgradbe je odvisno, kakšna bo kemična sestava slatine.

Belojača v Halozah

Haloze – za običajnega popotnika odmaknjen svet ob Dravinji. Zato velja prijazna valovita pokrajina za enega najmanj znanih predelov Slovenije. Po krivici, saj lahko med grički ugledamo marsikatero zanimivost, zlasti še, če nas privlačita lepa krajina in stavbno izročilo naših prednikov. Med haloškimi naravnimi znamenitostmi izstopa jama Belojača z okolico. Gotovo takšna jama na Krasu ali visokogorju ne bi vzbudila večje pozornosti, medtem ko so v severovzhodni Sloveniji kraški pojavi zaradi geoloških razmer zelo redki.

Sredi gričevnate haloške pokrajine, v bližini Makol, naletimo na krpo permskega apnenca. Ob njej teče potok Šega: voda in kamnina, ki jo voda raztaplja, pa sta tudi pogoja za nastanek kraških pojavov.

Na permskih apnencih pri Makolah bomo naleteli na vrtače, ponore (rupe), kraške izvire in seveda jame, vse to pa je nenavadno za tukajšno pokrajino. Dostop ni težaven, če pa bomo v zadregi, nam bodo domačini radi pomagali.

Iz Makol se napotimo na jug ob Jelovskem potoku in pri prvem odcepu zavijemo desno v dolino Šege. Ko se po dobrem kilometru cesta usmeri na jug, zagledamo na desni strani konec manjše doline z nekaj novejšimi hišami. Tu je tudi opuščen premogovnik visokokaloričnega oligocenskega premoga. Po dnu doline teče potoček, ki mu sledimo v gozdno pobočje, kjer nas nad zajetjem preseneti apnenčasta stena z vhodom v jamo. Vhod je nastal ob stiku dveh plasti, ob potočku, ki ga je izdolbel, pa udobno vstopimo v Vhodni rov. Na tleh so blatne usedline, levo se dviguje Slepí rov, kjer je nekaj kapniških oblik. Sigastih tvorbo je v Belojači le malo, kar je dokaz, da je jama po nastanku še dokaj mlada. Z baterijsko svetilko si lahko ogledamo sigaste prevleke, morda bomo presenetili tudi kakšno žuželko, ki se je zatekla v jamo. Živalstvo jame še ni raziskano.

Iz vhodnega rova se nadaljuje jama na desni strani v izredno lepo oblikovan, a ozek erozijski rov, primeren le za take, ki uživajo v tesnih podzemeljskih prehodih. Rov se razširi v dvorano, imenovano Križišče, saj od tod vodita naprej ozka in nizka vodna rova. Vstop v dvorano otežuje petmetrski skok. Tudi vodna rova sta ozka, nizka, zato pa seveda težko prehodna. Skupna dolžina vseh rogov v jami je 470 metrov, kar je izjemna dolžina za ta del Slovenije.

Obisk Belojače lahko povežemo še z ogledom bližnje soteske Kolarnice ali Šoder grabna, kjer je lep slap.

Vhod v Belojačo

Belojača

Lobnica na Pohorju

Med Dravogradom in Mariborom se nad desnim bregom Drave dviguje zaobljen greben Pohorja. Od bližnjih apneniških Savinjskih in Julijskih Alp se razlikuje predvsem po kamninski podlagi. Večina pohorskega masiva gradijo paleozojske metamorfne kamnine, jedro pa je magmatskega izvora, iz tonalita. Zaradi drugačne kamninske zgradbe je drugačna tudi podoba Pohorja: nikjer ni ostrih grebenov in izrazitih vrhov, vse je zaobljeno v široko sleme, ki doseže komaj nekaj nad 1500 metrov nadmorske višine.

Pohorje prekrivajo obsežni gozdovi, ki jih prekinjajo travišča in zamočvirjeni predeli, nastali zaradi zadrževanja vode na neprepustnih tleh. Ponekod so se mokrišča razvila v šotna visoka barja, vendar po številu značilnih barjanskih vrst zaostajajo za poključskimi (→ 29). Vzrok za to je zelo verjetno manjša starost pohorskih šotišč.

Pohorske gozdove je zadela ista usoda kot na primer poključke – zaradi oglarjenja, glažut, fužin in lesne industrije so prvotni gozd izsekali. Frate so zamenjale travnate planje, pa tudi gospodarsko zanimivejši smrekov gozd.

Zaradi težkega dostopa se je od prvotno prevladujočega jelovo bukovega gozda ohranil večinoma v naravnem stanju le Lobniški pragozd v zgornjem delu soteske Lobnice na severni strani Pohorja. Od leta 1967 je 57 ha gozda zavarovanega kot naravni rezervat. Kljub najstrožji obliki varovanja je dostop in s tem ogled pragozda povsem preprost, saj ob Lobnici vodi markirana planinska pot iz Ruš proti Ruški koči. Za nas, vajene nepreglednih pohorskih smrekovih gozdov, bo bukev v pragozdu delovala kar tuje, nepohorsko!

Posebno doživetje je ogled 24 m visokega Velikega Šumika, našega največjega slapa na neapnenčasti podlagi. Odtrgajmo pogled od širokega pramena, ki drsi v tolmun, na skale v okolici, saj tu uspeva v Sloveniji redek rjasti sleč. Od na apnencu pogostnega dlakavega sleča ga spoznamo po golih listih, ki so na spodnji strani značilno rjasto rjavi.

V soteski Lobnice je leta 1912 Arbehser našel še eno botanično posebnost, to je nenavadni kamnokreč (*Saxifraga paradoxa*). Še vedno uspeva v bližini slapa, sicer pa je v Sloveniji dokaj redek. Najdemo ga le v nekaterih soteskah Dravskega Kozjaka, Pohorja in v Socki pri Vitanju. Od alpskih sorodnikov se dobro razlikuje po nežnih, krpatih ledvičastih listih, cvetovi pa so zelenkasti. Nenavadni kamnokreč je eden izmed ostankov rastlinstva iz toplega terciarja, torej časa pred poledenitvami. Le malo vrst je preživelo velike podnebne spremembe in se prilagodilo današnjim razmeram. Eden teh terciarnih reliktoev je tudi ta na pogled neugledni kamnokreč.

Robanov kot

Ob zgornjem toku Savinje se v grebene Savinjskih ali Kamniških Alp vrezujejo tri ledeniške doline. Najbolj znana med njimi je prav gotovo Logarska dolina, mnogo manj je obiskana najmanjša, divji Matkov kot, za tretjo – Robanov kot – pa je značilna neokrnjena podoba skladne kulturne krajine.

Ko se peljemo v Logarsko dolino, se pred Rogovilcem le za hip pokaže značilni koničasti vrh Ojstrice, za gozdnatimi pobočji pa sploh ne zaslutimo doline. Pri Rogovilcu zavijemo levo in premagamo strmi ledeniški vršaj Bele, hudournega pritoka Savinje. Kolovozna pot nas vodi skozi smrekov gozdič, nato pa se nam pri Govčevi kmetiji odpre veličastna panorama proti Ojstrici in Krofički.

Kdor bo prvič na Solčavskem, bo občudoval mogočne samotne kmetije. V dolini je še Roban, na sončna in z izvirk bogata južna pobočja pa so se tja do 1200 metrov utrdili še Vršniki, Haudeji in Knezi. Presenetijo nas mogočna poslopja, ki stvarjajo skupaj kar majhno naselje. V bližini so še njive, travniki in pašniki, obdaja pa jih gozd, sredi katerega so si predniki trmasto izsilili življenjski prostor. V stavbnem izročilu, narečju in še ohranjenih običajih bomo opazili veliko koroških posebnosti, ki mnogokrat prevladajo nad savinjskimi. Do leta 1894, ko ni bilo ceste med Ljubnim in Solčavo, so se Solčavani preko Pavličevega sedla in Črne povezovali s Korošci.

Kmetije vztrajajo v Robanovem kotu že okoli tisoč let, kar dokazujejo hišna imena, saj jih v malodane današnji obliki najdemo že v urbarju iz leta 1426. V tem tisočletju so naravne sile in naseljenci oblikovali današnji Robanov kot: samotne kmetije s celki, kilometer dolg Travniki, planina v Kotu, široko prodišče Bele, vse skupaj pa obdajajo veličastne stene Križevnika, Poljskih Devic, Velikega vrha, Blekov, Ojstrice, Krofičke in Strelovca.

Mnogo dragocenega gradiva, ki priča o nekdanjem življenju, navadah Solčavanov, zlasti pa o tesni povezanosti z naravo, je iztrgal pozabi Joža Vršnik – Robanov (1900–1973). Tenkočutno je znal prisluhniti svetu okoli sebe in svoja doživljanja zapisati v preprostem, a bogatem domačem jeziku. Ljubezen do Robanovega kota se kaže tudi v Joževih prizadevanjih za ohranitev Kota, saj je mnogo prispeval, da je od leta 1950 zavarovan kot krajinski park.

Sicer pa si Robanov kot oglejte sami! Prav gotovo bo že sprehod od Rogovilca do Robana prijetno doživetje, vredno pa ga je podaljšati še za eno uro do planine v Kotu. Oglasite se še pri kateri od kmetij, spoznali boste njihovo tradicionalno gostoljubnost, domače dobrote, morda pa bodo zazvene tudi citre. Planinci bodo lahko nadaljevali pot na Korošico, Ojstrico ali Strelovec, prijeten je tudi izlet do obnovljene partizanske bolnišnice Medvejak.

Robanov kot doživljajmo nevsiljivo, šele takrat nam bo razkril svoje vrednote. Zato ga obiščimo peš, zapirajmo lese, kadar je živina na paši, ne hodimo po nepokošeni travi, ne puščajmo smeti in ne trgajmo cvetja!

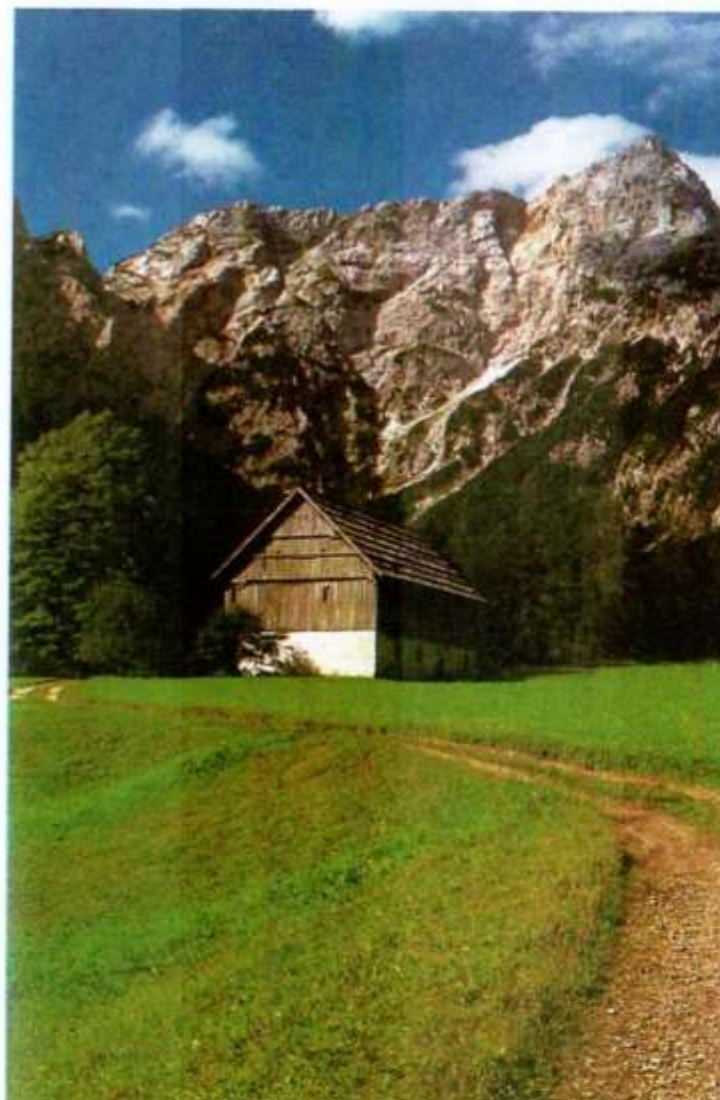

KP

Rob

Robanov travnik, v ozadju Ojstrica

Bohinjsko jezero

Le kdo ne pozna Bohinjskega jezera, stisnjenega v ledeniški dolini med Voglom in Pršivcem! Morda si si ga mimogrede ogledal s ceste proti Ukancu, si poleti privoščil prijetno kopel po napornem hribovskem doživetju, užival v hitrosti jadrnanja z desko, se z Vogla ozrl na veliko zaledenelo ploskev ali pa pri sv. Janezu le pomočil roko v jezero.

Bohinjsko jezero je največje stalno jezero v Sloveniji. Dolgo je 4,1 kilometra in 1,2 km široko, največja globina je 45 metrov, površina pa meri 3,18 kvadratnega kilometra. Zanimivejši od velikosti je nastanek jezera. S pripovedjo se bomo morali premakniti v obdobje poledenitve, ko so le višji vrhovi gledali iz ledenega pokrova. Debele plasti ledu so postopoma polzele in s svojo težo spreminjale skalno dolinsko korito. Nekdaj položnejša pobočja Vogla in Pršivca je ledenik obrusil v strme stene, s seboj pa odnašal ogromno količino peska, kamenja pa tudi velikih skal. Ob taljenju ledu se je vse to gradivo odlagalo — nastali so nasipi, ki jim pravimo morene ali groblje. Za razliko od rečnih nanosov, kjer se delci lepo razporedijo od največjih (najtežjih) do najmanjših, so v ledeniški groblji pomešani kamni vseh velikosti.

V ledeni dobi so na območju Alp ledeniki nekajkrat spreminjali površje alpskih dolin. Zadnja poledenitev je bila v naših Alpah pred komaj osem tisoč leti! Prav zato so sledovi delovanja Bohinjskega ledenika zelo lepo vidni.

Jezero je seveda najlepše »delo« ledenika, ki je poglobil tektonsko vdolbino, na vzhodni strani pa z visokim morenskim nasipom, na katerem je zgrajena vas Stara Fužina, zajezil odtok. Nekdaj je bilo jezero višje, nato pa se je postopoma umikalo. Prejšnja obrežja lahko zasledujemo na vzhodni strani, kjer se od jezera do Stare Fužine postopoma dvigujejo tri različne jezerske terase, nekdanje obale jezera.

Nič manj ni zanimiva zahodna stran Bohinjskega jezera, kjer ga napaja Savica, največji površinski jezerski dotok. Od izvira in slapa (→ 14) se voda prebije skozi kratko sotesko, se v ravnini umiri, ob nizkih vodah pa celo ponikne v prodnate nanose. Do izliva v Ukancu je morala Savica prebiti še visoko moreno, ki jo je narinil zadnji ostanek Bohinjskega ledenika. Postopoma je odnesla drobno gradivo, dokler niso ostali le še ogromni skalni bloki, med katerimi si rečica utira pot.

Ob južnem robu je speljana cesta, ob severnem pa prijetna sprehajalna pot, tako da z dostopom k jezeru ni prav nobenih težav.

- 1 Bohinjska kotlina z jezerom z Vodnikovega razglednika. Za h Rudnico (levo) in Studorjem (desno) so vasi in polja Zgornje
- 2 Pogled na jezero iz nasprotne strani, z Ukancu. Posebno izraz ledeniška oblika začetnega dela doline v obliki črke »U«.

Soča

Soča je ena najlepših in najbolj ohranjenih alpskih rek v Evropi. Katere so posebnosti te reke, ki ima med vsemi našimi vodami najkrajšo pot do morja?

Začnimo naše ogledovanje pri »rojstvu« Soče – znamenitem izviru v Trenti. Kristalna voda vre iz jame, nato pada čez slikovite brzice in slapiče do dolinskega dna in se prebija skozi ozko dolino Trente. Zaradi velikega strmca je tok vseskozi živahen, podoba razgibanosti pa skladno zaključuje drzno ozadje alpskih velikanov od Ozebnika preko Jalovca in Prisojnika do Razora.

Za Sočo je poleg svojevrstne mlečne zeleno modre barve značilno tudi veliko nihanje množine vode. Ob taljenju snega in večjih deževjih zelo naraste, v sušnem obdobju pa bi jo včasih že težko imenovali reka. V mrzli, a s kisikom bogati vodi prebiva tudi znamenita endemična soška postrv, ki pa je vedno bolj ogrožena zaradi uspešnejše ameriške postrvi. V Sočo in pritoke so jo vložili ribiči, zdaj pa se vedno bolj širi in izpodriva soško postrv.

Nad Logom je morala Soča prebiti morenski nasip, ki ga je odložil ledenik. Zlasti ob večji vodi je struga prav divja. Tudi na nadaljnji poti je naletela na več novih ovir, krajših ali daljših apnenčastih pregrad. Zaradi velikega strmca in velike količine peska, ki ga nosi s seboj, se je Soča razmeroma hitro vrezala v skalne ovire – nastala so zanimiva soška korita. Tesni je več, najbolj pa so znana korita pri vasi Soča in pri Kršovcu, tik ob meji Triglavskega narodnega parka. Korita so 2–4 metre široka, globina pa je močno odvisna od količine vode. Navadno teče Soča kakih 15 metrov globoko, ob visoki vodi pa doseže celo rob korit! V stenah vijugavih tesni je vse polno večjih in manjših rečnih mlinov ali draselj.

V Bovški kotlini se po sotočju s Koritnico svet odpre, spremeni se tudi tok Soče, ki se zdaj vije čez obsežna prodišča, znana po zanimivem rastlinstvu. Prav na cvetlicah je namreč moč opaziti prve šibke vplive morja, proti kateremu je odprta soška dolina.

Pri Žagi se Soča obrne okoli zahodnega roba Polovnika in teče čez plasti jezerske krede pri Srpenici proti Kobaridu, kjer se znova zareže v kratka, 20 metrov globoka korita pod Napoleonovim mostom. Naravni tok se konča pod Tolminom, kjer se začne zbiralno jezero elektrarne v Mostu na Soči.

Na Soči ni večjih slapov, zato pa po njih slovijo njeni pritoki: pri Žagi pada iz osrčja Kanina Boka (→ 5), pri Kobaridu je v soteski skrit Veliki Kozjak, pod vasico Krn sameva Gregorčičev slap (→ 6), še več slapov pa je na pritokih Koritnice, na Možnici (→ 3) in Učji.

Simon Gregorčič je s pesmijo Soči opozoril na lepote in pomen te alpske reke. Postopoma je prodirala v našo zavest, zlasti še po uresničenih pesnikovih slutnjah o vojni. Na krvavo obdobje prve svetovne vojne spominjajo danes grobišča v Trenti, Soči, Logu pod Mangartom, Bovcu in Kobaridu.

Soča je, podobno kot Triglav, eden naših narodnih simbolov. To se je zelo lepo pokazalo v ostrih razpravah o dveh izključujočih se vprašanjih: ohraniti Sočo ali zgraditi hidroelektrarno z obsežnim zbiralnim jezerom. Naposled so prevladale vrednote Soče in upajmo, da bo pri tem tudi ostalo.

Korita Soče pri Kršovcu

Postojnske jame. Na Planinsko polje priteče Unec, ki daje življenje enemu najlepših polj v Sloveniji. Na severnem robu Ljubljana še zadnjič izgine pod zemljo. Sledimo ji še v nekaterih jamah, nato pa privre na dan v močnih izvirih pri Vrhniki, od koder leno teče po Ljubljanskem barju skozi Ljubljano in se pri Zalogu izlije v Savo. Preprosto, mar ne!

Kako obiskujemo naravne znamenitosti?

Le peščica naravnih znamenitosti v Sloveniji je urejenih za turistični obisk, na primer Postojnska in Škocjanske jame Vintgar in podobno. Pri večini preostalih naravnih znamenitosti prepuščeni svoji iznajdljivosti. Čeprav je na voljo razmeren podatek, so žal raztreseni večinoma v revijalnem tisku. Literatura je sicer dokaj natančna pri opisovanju poti, me opozarja na bližnje posebnosti. Še največ uporabnih podatkov mestu zbranih v dosedaj še nedoseženih Badjurovih vodnih znamenitostih.

Iskanje naravnih znamenitosti močno olajšujejo odlični za območje Slovenije res ne manjka. Na voljo je Atlas Slovence predela pokrivajo planinski zemljevidi, za večino občin pa pregledne karte. Zato je pomembno, da se naučimo osnove orientacije v naravi, da znamo prebrati in uporabiti številne zemljevidov. Na ta način se bomo otresli odvisnosti od spoznani marsikaj novega.

Z rdeče-belimi Knafelčevimi markacijami označene poti v visokogorju, kjer so zlasti v slabem vremenu nepogrešljive razširjene povsod tam, kjer so dejavna planinska društva vodnikov, zemljevidih in kažipotih nam bodo lajšale pot do znamenitosti. Nekatere so teže dostopne, bodisi da jih je dostop oziroma ogled nevaren in zahteva posebno opremo primere opozarjamo v knjigi s posebnim simbolom, podrobno opisane v besedilu.

V opisih sta leva in desna stran ob vodotokih poimenovani kar pomeni, da moramo biti za pravilno orientacijo obratni reke oz. potoka.

Večino opisanih naravnih znamenitosti si lahko ogledamo planinsko opremo. Najpomembnejša je obutev, ki naj bi utrdi naj gleženj, rebrasta guma na podplatu pa zagotavlja na brezpotju.

Med hojo v naravi ne pozabimo, da smo le gostje, zato bolj neopazno. Bodimo mirni in tihi, ničesar ne uničujmo, ničesar ne puščajmo za sabo. Velja naj preizkušeno angl samo fotografije, pusti samo stopinje!«.

Predlog za Kamniško-Savinjski regijski park

Kamniško-Savinjski regijski park naj bi obsegal Kamniške ali Savinjske Alpe od Kokre do Smrekovškega pogorja, možna pa bi bila tudi vključitev Karavanškega območja. Po zasnovi, vsebini in problemih je zelo podoben Triglavskemu narodnemu parku.

Predlog za Regijski park Pohorje

Regijski park Pohorje bi ohranjeval značilne gozdove in visoka barja na prakamninski podlagi. Pohorje je močno ogroženo z razvojem turizma, intenzivnim gospodarjenjem z gozdom in s prenaseljenostjo rastlinojede divjadi.

Predlog za Kraški regijski park

Kraški regijski park je namenjen ohranjanju značilnosti matičnega Krasa

Predlog za Notranjski kraški park

Notranjski kraški park združuje največje znamenitosti p Ljubljane: Cerknisko (→ 92) in Planinsko (→ 95) polj (→ 94), Planinsko (→ 96) in Postojnsko jamo (→ 90). V povezuje ena reka – Ljubljanica, zato na kratko poglej izvira do izliva:

Ljubljanica je nekdanj tekla po površju, potem pa si je izdolbla podzemeljsko strugo. V zgornjem toku sledimo zbira vode v Pivški kotlini. Pivka ponira nato v Postojns teče v Planinsko jamo, kjer se združi z vzhodnim krakor zanimivejšo in bolj zapleteno pot.

Vode vzhodnega kraka se zbirajo na Babnem polju pri polju se jim pridružijo še vode s snežniškega pogorja. Le v Golobini, jami na severozahodnem delu Loškega polja

uporabnikov prostora, zato zavarovano območje razdelimo na več območij z različnimi varstvenimi ukrepi. Glede na velikost, vsebino in namen zavarovanja delimo naravne parke v tri varstvene skupine:

NP

narodni park

Narodni park je večje, naravno zaokroženo območje, kjer je vsaj 2000 ha sklenjene pretežno prvobitne narave in združuje naravne znamenitosti velikega ali izjemnega pomena. Park mora biti javno dostopen, zagotovljeno mora imeti upravo, nadzorno službo in sistem financiranja. V Sloveniji je razglašen en sam narodni park (Triglavski narodni park). V besedilu so naravne znamenitosti, zavarovane v okviru Triglavskega narodnega parka, označene z naslednjim simbolom:

TNP

Zavarovano v okviru
Triglavskega narodnega parka.

RP

regijski park

Regijski park je naravno zaokroženo območje posebne geografske regije in ne ustreza vsem pogojem za narodni park. V Sloveniji ni dosedaj zavarovan še noben regijski park, v postopku razglasitve pa so Regijski park Pohorje, Kraški regijski park in Notranjski kraški park.

KP

krajinski park

Krajinski park je območje kultivirane narave, kjer se prepleta kulturna krajina s sestavinami naravne in kulturne dediščine. Primer za krajinski park sta Robanov kot (→ 42) ali Dolina Tople (→ 46).

Slovenski narodni in regijski parki

Pogled
Julijcev

Največja gostota naravnih znamenitosti je v Sloveniji na notranjskega krasa in matičnega Krasa. Temu primerna zavarovanja oz. predlogov za razglasitev naravnih parkov značilnosti teh območij!

Triglavski narodni park

Triglavski narodni park je največji in najstarejši jugoslov in hkrati edini v Sloveniji. Leta 1924 je bila zavarovana jezera kot Alpski varstveni park, leta 1961 je bilo obnovlj v nekoliko večjem obsegu, od leta 1981 pa zajema Triglav skorajda celotne Vzhodne Julijske Alpe (84.805 ha).

Park je razdeljen na dve varstveni območji: robno območje, ki zajema dele dolin in gozdnate planote. Varstveni ukrepi usmerjajo razvoj. Osrednje območje zajema celotno visoko gorje in prepovedi strožje. Meje obeh območij so s p...

Jezera

Krnsko jezero z Babe, v ozadju Krn

V Sloveniji propustni kraški svet ni prav preveč naklonjen nastanku večjih jezer. Najbolj pogostna so alpska ledeniška jezera, ki razen Blejskega leže vsa v Triglavskem narodnem parku. Le kdo še ni slišal za slikovita vodna očesca v Dolini Triglavskih jezer (→ 13), Krnska (→ 7), Kriška jezera (→ 20) in seveda največje slovensko stalno jezero – Bohinjsko jezero (→ 17)! Nekaj manjših jezer je še na Pohorju, omenimo še Biba na Menini planini, Račevsko jezero v Smrečju pri Žireh, Podpeško jezero, pa smo že našli najpomembnejša stalna naravna jezera v Sloveniji.

Posebej opozorimo na imenitno Divje jezero (→ 65) pri Idriji, kjer se izvir tega kraškega jezera nadaljuje v še neznane jamske globine.

V Sloveniji so naravoslovci prvi opazovali kraška presihajoča jezera, od katerih sta najbolj znana Cerkniško jezero (→ 92) in Planinsko polje (→ 95), cela vrsta pa jih je ob zgornjem toku Pivke: Malo in Veliko Drskovsko jezero, Petelinsko, Palško jezero.

Kako varujemo naravno dediščino?

Cilj varstvene dejavnosti je ohraniti naravo, zlasti tisti človeški službe in družba spoznajo kot vrednoto (naravna dediščina). Varovanja je odvisen predvsem od zvrsti naravne dediščine, ki je ogrožena.

S strokovnega stališča posebej obravnavamo možne (z)namenitosti, zanimive biotope in ogrožene rastlinske očiščene. Za vsako skupino posebej ugotavljamo vzroke ogroženosti in jih poskušamo odstraniti. Za ohranitev strnemo v enotno obliko in jo posredujemo drugim subjektom, ki imajo v območju, kjer je varstveni interes prevladujoči, predloge za zavarovanje, sicer pa le primerjamo in usklajujemo ukrepe z drugimi uporabniki v prostoru.

Strokovna vprašanja v zvezi z varstvom naravne in kulturne dediščine so v Sloveniji opravljali sedem medobčinskih zavodov (zavod za varstvo naravne dediščine so v Mariboru, Celju, Kranju, Ljubljani, Novi Gorici in Piranu) in Zavod SR Slovenije za varstvo dediščine v Ljubljani.

Poglejmo si še, na kakšne načine lahko zavarujemo naravo. Glede na namen varovanja lahko posamezne objekte ali celotna območja razglasimo za naravni rezervat, naravni spomenik ali spomenik oblikovane narave:

naravni rezervat

Naravni rezervat je manjše območje značilnih, ogroženih ekosistemov; namenjen je ohranitvi narave. V tem primeru skušamo čim bolj izključiti človeško vplivanje, zato je rezervat praviloma omejeno dostopen. V Sloveniji prevladujejo med naravnimi rezervati pragozd Krakovski gozd (→ 75).

naravni spomenik

Naravni spomenik omogoča ohranitev posameznih značilnih območij. Glede na značilnosti znamenuje tudi varstveni ukrepi. Možne so vse tiste dejavnosti, ki ne ogrožajo naravnih znamenitosti. Naravni spomenik je oblika za zavarovanje jam, skalnih samotarjev, naravnih oken, mostov in podobno.

spomenik oblikovane narave

Kot spomenik oblikovane narave lahko zavaruje drevored, ki imajo lastnosti naravne znamenitosti, ohraniti brez nadaljnjega človekovega delovanja.

Naravna okna in mostovi

Podobno kot skalni samotarji opozarjajo nase naravna o. Prav tako so dobro znani kot toponimi in tudi v pripove prepričajo imena: Pod Velbom, Velbanca, Sod brez dna, Vrata, Otlica, Votla peč, Votelnik, Prestreljenik in podol.

Najpogosteje bomo naleteli nanje v stranskih grebenih planot (Most na Mežaklji → 25, Otlica → 64), ob jamsk udorov stropa v jamskem rovu (Željnske jame → 99, Mi ali v rečnih strugah.

Vedno nastopata okno in most, odprtina in obok skup od tega, kateri del je bolj poudarjen in naredi na obiskov pa izvira tudi iz funkcije (npr. prehodnost). Votli del je o se nam skozenj odpre razgled, kadar se s skalo zaključuj delu, lok pa je debel in neprehoden (npr. Matkovo okno pa je pri mostu poudarjen lok, ki premosti grapo ali poti prehodni (npr. Veliki naravni most v Rakovem Škocjan nikjer ostro začrtanih mej, ki jih človek sicer venomer iš lepe definicije zamajejo ob pogledu na Votli kamen v lšk dna v Turski gori in še kje.

Geomorfologi uporabljajo izraza »most« in »okno« g okna nastajajo s preperevanjem manj odpornih kamnin, z delovanjem vode. Tudi v tem primeru ne moremo biti i največkrat botruje nastanku več dejavnikov.

V soteskah naletimo na dva posebna tipa naravnih ok V ozkih koritih se lahko med steni zagostijo nanese al balvani ter na ta način tvorijo mostove (Veliki in Mali P soteska Zadlaščice → 8). Druga zanimiva vrsta manjšega nastane v strugi, kadar voda z dveh strani obrusi steno d kotlic. Vmesna pregrada izgine, ostane le prevotljena ko in najdostopnejših tovrstnih okenc je kotlica ob markira: Fužine proti Vojam nekaj sto metrov pod sotočjem Mosi Ostanek pregrade spominja na rilec, zato prevotljeno sk: Slonček.

Skalni samotarji

Zaradi mehaničnih in kemičnih procesov se površje na mestih, kjer je kamnina odpornejša, nastajajo skalni in izstopajoče oblike so jih naši predniki uporabljali za k o čemer pričajo številna ledinska imena, velikokrat po o nastanku. Mnoga imena z zgodbami vred so danes zaradi uporabe natančnih topografskih kart zmanjšala ledinskih imen. Kljub temu pa so se za večje in dostop ohranila imena kot 'zob', 'igla', 'turn', 'dedec' za bolj 'babe' za bolj zaobljeno oblikovane samotarje. Ljudsk v skalah podobe iz vsakdanjega življenja, zato so zelo (aitiološke) pripovedke o nastanku zanimivih skalnih so okameneli tisti, ki so prekršili moralne norme: krut kraljično, ko je lovila na Poljanah (Poljanska Baba → na Kočevskem in mati z otrokom pri Pilštajnu so okan preklinjali sonce in podobno.

Skalni samotarji so pogostni v stranskih apnenčastih grebenih, zato jih je v Sloveniji največ na alpskem in ki Poseben tip samotarjev so ledeniški balvani – velike sl ledenik in odložil na dolinskem dnu, daleč od mesta, k stene. Na balvane bomo naleteli v vseh naših alpskih le verjetno pa so najlepši v Ukancu (Bohinj) in v dolini K planinskega doma pa vse do Konca. Tam je tudi znami (→ 34).

Na krasu omenimo še eno obliko skalnih samotarjev mize. Kos odpornejše kamnine ščiti pred razpadanjem ko se površje v okolici znižuje, nastaja pod zaščito pok podstavek – nastanejo kamnite mize ali celo »gobe«.

Posebej so zanimivi samotarji v vodi, skozi katere je Takšen je bil konglomeratni blok Votelnik v strugi Savi sedaj potopljen v akumulacijskem jezu HE Mavčiče, še ogledamo Votli kamen v Iški (→ 71).

Slapovi

Med naravnimi znamenitostmi zavzemajo slapovi por nas privlači v nenehnem gibanju padajočih vodnih pr: sproščanje naravnih sil. Morda jih zato tudi tako radi

Za slap je potrebno dvoje: skalnat prag in seveda v slapovi na primer ob prelomih, na stikih kamnin z raz zaradi delovanja ledenikov (Peričnik → 24) in podobi vode v posamičnih obdobjih razlikujemo stalne, obča slapove.

Pojasnimo še nekaj izrazov: slapotvorna stopnja je slap od prvega ustja do končnega tolmunu v eni ali ve voda prosto v tolmun ali pod kotom, večjim od 60°, g slapovih. Pri nagnjenih slapovih je kot manjši, zato je višine tudi dolžina slapu. Zelo nagnjene slapove imen

Poleg množine vode naredi največji vtis na obiskov višina. V Sloveniji štejemo med visoke slapove tiste, k medtem ko so višine najvišjih slapov okoli sto metrov Evrope, zlasti v Alpah in Skandinaviji, nekaj sto metr redkost. Na Norveškem je na primer Mongefossen vi dvajset slapov pa je višjih od 300 m! Najvišji znani sl tisočmetrski Angelov slap v Venezueli, visok torej za steno!

Slapovi so bili že od nekdaj zanimivi za ljudi. Pri n domača imena zanje, kot na primer: Slap, Sopot, Sap Odcednik, Skok, Šum. Eno najzanimivejših imen, na risbah Save iz prejšnjega stoletja, pa je Ubita voda za Nomenju v Bohinju.

Večji in slikovitejši slapovi so hitro postali pomem kraji, kamor so ljudje radi usmerjali svoje izlete. Tak Savica, Peričnik, Slap Savinje, Šumik, Martuljkova sl Najvišji slovenski slapovi pa so:

Čedca (Jezersko)	130 m
Boka (Bovec)	106 m
Brinta (Vrsno)	104 m
Slap Savinje (Solčava)	90 m
Gregorčičev slap (Vrsno)	88 m

Drevesa

Med drevesi velja posebna pozornost najdebelejšim, najvišjim in najstarejšim, vendar moramo upoštevati, da so izjemne mere za vsako drevesno vrsto drugačne. Lipa na primer doseže obseg, ki je lahko večji od desetih metrov, medtem ko uvrščamo tiso z obsegom čez poltretji meter že med najdebelejše primerke svoje vrste.

Poleg izjemnih razsežnosti pa je drevo lahko pomembno tudi zaradi posebne oblike rasti (Kačja smreka pri Godoviču → 66) ali pa posebne funkcije, zaradi katere ima zagotovljen prostor. Takšne so na primer vaške lipe, pod katerimi so včasih sprejemali odločitve, ali pa je bil prostor namenjen združevanju in obveščanju.

Pogostna so tudi spominska drevesa, zasajena v spomin na kak izreden dogodek. V Sloveniji so pogostne turške lipe, zasajene po turških vpadih, pri Predjami je znana Erazmova lipa, pod katero naj bi bil po ljudskem izročilu pokopan Erazem Predjamski.

Mnogokrat so naši predniki zasadili drevo iz povsem uporabnostnih razlogov: za popoldanski počitek na polju so potrebovali senco, v bližini hiše so poskrbeli za zelenje za zimske šopke (tisa, bodika), drevo so zasadili kot mejnik ali strelovod in podobno. S tem so drevesa prevzela v prostoru neko vlogo, ki se odraža tudi v značilni kulturni krajini. Morda to najlepše ponazarjajo drevesa ob cerkvah, kapelicah in znamenjih, samotne, lepo oblikovane košate lipe na poljih in podobno.

Dokler drevo obdrži svojo vlogo, ni ogroženo. Tudi če je že staro in propada, poskrbijo za nadomestno drevo, ki postopoma prevzame funkcijo prejšnjega. Zato je večina turških lip razmeroma tankih in mladih, saj so navadno le zamenjana prvotno zasajena drevesa. Drugače je, kadar se zaradi spremenjenega načina življenja izgubi prvotni pomen in drevo zbledi v zavesti ljudi. Tedaj je velika možnost, da ga bodisi posekajo ali pa pozabljeno počasi propade. Takšna je usoda mnogih vaških lip in osamelih dreves na poljih.

Včasih pa se vendarle obdrži navezanost na drevo, ob katerem so rasli rodovi. V tem primeru skušamo z drevesno kirurgijo čim bolj podaljšati njegovo življenje, hkrati pa poskrbeti za mlajše drevo, ki bo po propadu starejšega prevzelo njegovo funkcijo.

Gašperjev kostanj pri Radečah

Nekaj najdebelejših dreves v Sloveniji:

Lipa:

Najevska lipa na Ludranskem vrhu

Tolsti vrh pri Dravogradu

Vaška lipa v Orehku pri Postojni

Hrast:

Kovačičev hrast (Gregovci)

Kasteličev hrast (Cundrovec)

Hrast v Malencah

Bukev:

Stara Povšna v Kokri

Prapreče pri Vranskem

Pravi kostanj:

Gašperjev kostanj (Močilno pri Radečah)

Zejčarjev kostanj

Mestni vrh pri Ptuj

Robičev kostanj (Hočko Pohorje)

z bernsko konvencijo. Trenutno najbolj ogrožajo živl onesnažene vode. Samočistilna sposobnost kraških vc zato se v jamah kopičijo razne strupene snovi. Poleg i zastrupitve grozi podzemeljskim bitjem še ena posebn je povečala množina organskih snovi. Pomanjkanje h omejujočih ekoloških dejavnikov v podzemlju in kako hrane, se na tem prostoru razširijo vrste s površja, sev specializiranih podzemeljskih vrst.

Prav tako so za življenje v jamah lahko usodni večj kot na primer načrtovana večnamenska akumulacija Planinskega polja.

Jamska fotografija

Ob raziskovanju in dokumentiranju jam se je razvila Največji problem je osvetlitev večjih jamskih prostor so osvetljevali z zažiganjem magnezijevega prahu in t je pri tem nastal, je bilo največkrat možno narediti en

Napredek fotografske tehnike, zlasti elektronskih l občutljivejših filmov, je poenostavil slikanje v jamah. zaživela dokumentarna fotografija, ko jamar z enim l zamrzne na film bližnjo podrobnost, trenutek med ak obsežnejših prizorov pa so še vedno skrbno načrtovai Najprej je potrebno izbrati stojišče za želeni motiv. Fi stojala in določimo izrez. Sledi najbolj občutljivi del f moramo, s koliko bliski bomo osvetlili prostor, kje bi bliskavice in kje statisti. Nato zavzame vsak svoje me eden izmed fotografov odpre zaklope na aparatih. Po vsak, ki ima fleš, obliska svoj del in ko še zadnji opra »dežurni« pri aparatih zapre zaklope. Fotografija je r običajne stotinke sekunde se meri čas, potreben za sli štejejo še vse priprave, lahko celo v urah. Dodatno r barvo sige, velikost prostora, pa nas še kljub temu lal zagodejo nam jo lahko že izpraznjene baterije, ali pa premalo bliskavic.

Jamsko potapljanje

Podzemeljske vodne povezave zaslutimo ali celo dokažemo s sledilnimi poskusi, ko vodo označimo s pelodom ali posebnimi kemičnimi snovmi, potem pa na različnih krajih ugotavljamo, kdaj in koliko izdajalskih snovi se bo pojavilo. Vse kaj drugega je dejansko premagati te povezave. Kadar jamarjem zapre pot vodni zamašek ali sifon, lahko nadaljujejo raziskovanje le dobro izurjeni in opremljeni jamski potapljači. Posebnost potapljanja v jamah ni le tema, ampak tudi dejstvo, da ob morebitni okvari v potopljenem rovu ne moremo izplavati na površje, zato so vsi deli opreme podvojeni, saj bi bila tehnična napaka lahko usodna. Tudi preostali varnostni ukrepi so prilagojeni izjemnim razmeram. Dodatna ovira je še prenos težke opreme skozi brezna, ožine ali blatne prehode do sifona. K temu prištejmo še nizke temperature vode, ki se povrh vsega lahko skali in otežuje orientacijo.

Tudi jamsko potapljanje ima v Sloveniji lepo tradicijo. Leta 1939 sta se v Malem Okencu, enem izmed izvirov Ljublianice, potapljala brata Kuščer.

potapljaške skupine. Med večjimi uspehi omenimo razis (→ 5), Divjega jezera (→ 65), Govica (slika → 16), le na kilometra pa so zmanjšali neraziskano razdaljo med Pos Planinskim jamskim sistemom.

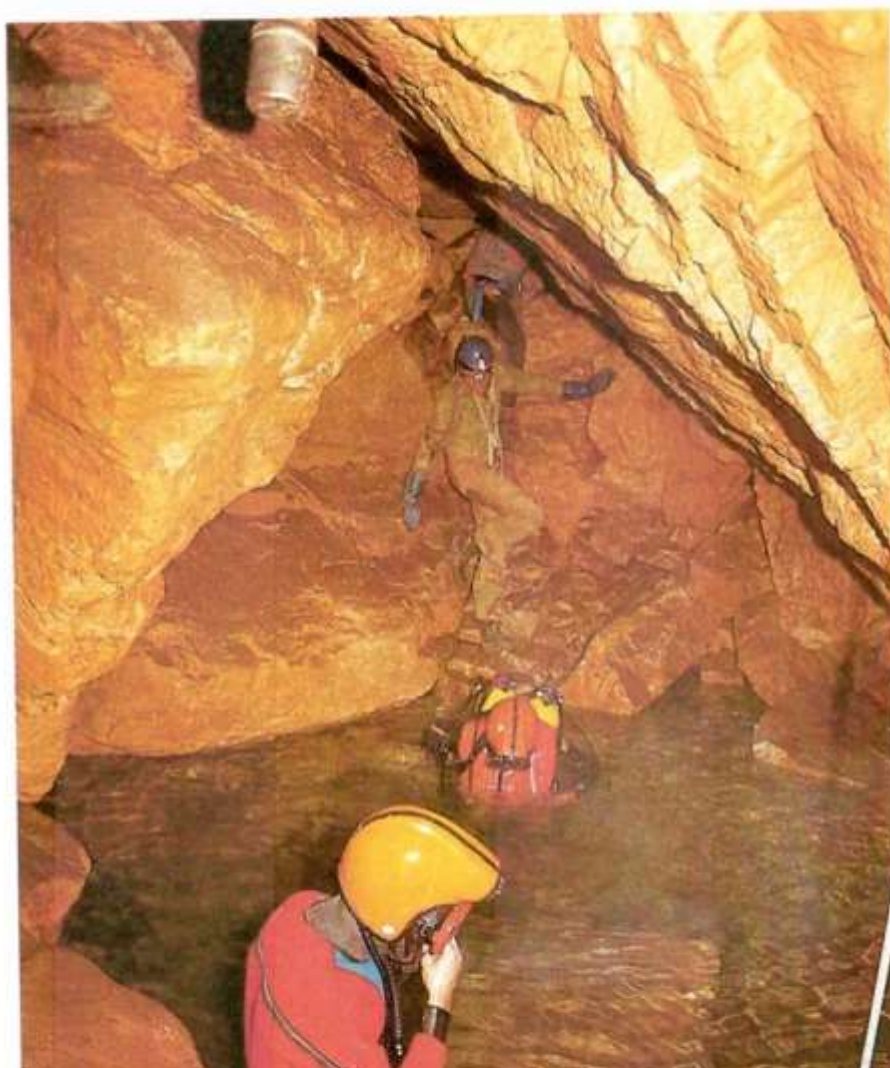
Življenje v jamah

Dolgo časa niso verjeli, da lahko v popolni temi stalno ž podzemeljske vode so kdaj pa kdaj prinesle na dan nena živali, za katere so si domačini razlagali, da so zmajevi i močeril ali proteus, endemična dvoživka dinarskega kra slovenskega naravoslovja. Takšna posebnost ni ušla nat ki je sploh rad prisluhnil nenavadnim zgodbam, prvi pa proteja idrijski naravoslovec Scopoli, ki je ujel človeške Stični. Svoja opazovanja je objavil leta 1772. Kako temi dejstvo, da je močerila pravilno uvrstil med dvoživke, č nasprotovalo več vidnih znanstvenikov.

Do odkritja naslednje podzemeljske živali je prišlo ra 1831 je Luka Čeč, ki se je proslavil z odkritjem nadaljev Postojnske jame (1818), prinesel iz podzemlja zanimive; z napihnjnim zadkom. Ljubiteljski zoolog, ljubljanski t Schmidt, je živalco opisal in imenoval po ustanovitelju l muzeja grofu Hohenwarthu. Hohenwartov drobnovrat *hohenwarti* – slika) je bila poleg močerila prva opisana in prava senzacija v znanstvenih krogih.

Biologi so usmerili raziskave v svet brez sonca in odk prilagojenih posebnim pogojem: temi ter pomanjkanju Živali, med katerimi prevladujejo raki in žuželke, so br vid so močno zakrnela ali povsem manjkajo; navadno g majhne. Posamezne populacije živijo dokaj osamljeno, i v bližnjih območjih niso možne, zato je za veliko podze značilna visoka stopnja endemičnosti. Tako najdemo p primer samo na notranjskem krasu in nikjer drugje na s

Podzemeljska favna je v kraški Sloveniji izjemno bog poleg tega pa dokaj dobro proučena, saj se s speleobiol načrtno in uspešno ukvarja Inštitut za biologijo Univer Zal je to edinstveno živalstvo ogroženo že od odkritj konzacionalno odkritje podzemeljskih hroščev je sproži

izjemni zaradi podzemeljskega živalstva (Logarček → 97, → 96).

Povsem drugačen je visokogorski kras v apnenčastih Južnih Alpah. Na uravnavah nad gozdno mejo lahko občudujemo oblike kraškega površja, saj tu ni grmovja in dreves, ki bi škraplje, škavnice, kotličke, žlebiče in druge zanimive kraške oblike. Visokogorske jame dolbejo v današnjem času izključno redko naletimo v gorah na ostanke nekdanjih podzemelj (Kamniška jama → 36). Vode se zbirajo na obsežnih podzemnih tokovih, ki se pod zemljo združujejo v močnejše tokove, ki hitijo po rekah v dolinskem dnu. Tako nastajajo za visokogorje značilna brezna, čez katera padajo občasni slapovi. V ozkih in značilnih rovih se zaradi vodnega toka ne more odlagati siva, poleg visokogorske temperature prenizka za nastanek kapnikov. Apnenec izloča v mazavi, nekristalni obliki, imenovani tudi alpsko

Gostota jam na enoto površine je odvisna predvsem od skladov, prepokanosti površine in seveda množine vode. Gostota nad 100 jam na hektar na Kaninskih podih, med na Lanskem vrhu med Planinskim poljem in Logatcem.

Poleg teh najboljše kraških območij bomo našli povsod tam, kjer je apnenec, pa tudi če gre le za majhne in osamel kras je na primer sredi terciarnih haloških goric pri (Belojača → 56), pri Kostanjevici (Kostanjeviška jama), na (Zelena jama), v okolici Šempetra (Pekel → 50) in podobno.

Jamarstvo

Območje Slovenije, dežele matičnega krasa, je kot nalašč za raziskovanje, pa tudi doživljanje kraških pojavov, zato ne preseneča začetki jamarstva. Če izvzamemo dela posameznikov, kot primer Valvasor in Hacquet, se je začelo bolj organizirano proti koncu devetnajstega stoletja. Prvo društvo je bilo ustanovljeno leta 1879 na Dunaju, le dvajset let kasneje (1889) pa tudi prvi klub Anthron v Postojni. Kasneje je delo društva zamrlo, dejavnost pa se je ponovno razmahnila po letu 1910, ko je Društvo za raziskovanje podzemskih jam v Ljubljani. Amatorsko raziskovanje jam v številnih društvih, povezanih v Jamarsko

Jame in brezna

Za nastanek kraških pojavov je poleg vode potrebna še voda. Takšen je apnenec, ki ga v Sloveniji ne manjka štirideset odstotkov celotne površine; zato ne preseneča uravnana pokrajina med Vipavsko dolino, Jadransko, Čičarijo in Brkini, dal mednarodno poimenovanje tvoj površinskih kraških pojavov so predvsem zanimivi pojavi – jame in brezna. Doslej so jih v Sloveniji raziskali že pomeni, da bi za ogled vseh potrebovali kar dobrih še dan obiskali po eno jamo! To pa še ni vse, saj cenijo, vsaj še enkrat toliko.

Na propustnih apnenčastih tleh vode hitro izdolbejo zato so površinski tokovi v zakrsljenih pokrajinah zelo nastajajo rovi, ki se lahko razširijo v večje dvorane. M novo pot v večji globini, prejšnji rov pa ostane suh. V seže več stalni vodni tok niti ob visokih vodostajih, se najrazličnejše sigaste tvorbe. V deževnici, ki pronica sl raztaplja ogljikov dioksid, k čemur bistveno prispeva življenje. Rahlo zakisana deževnica brez težav raztaplja odplavlja s seboj v podzemlje, kjer se ogljikov dioksid sprošča. Zaradi spremenjenega kemičnega ravnotežja: apnenec v kristalih. Navadno so kristali majhni, da jih se ne bi kot diamantni prah zalesketali v soju luči. Rec v obliki večjih kristalov (Jama pod Babjim zobom → 1 oblikah, kot so na primer aragonitne kopuče v Ravens

Vendar največ obiskovalcev jamskega sveta pozna in oblike sigastih tvorb od kristalnih oblog, kapnikov, st kotlic in vse to v najrazličnejših barvnih odtenkih, od rjave. Viseči kapniki, stalaktiti, so votli, ker se apnenec kapljice, nasprotno pa so stalagmiti, stoječi kapniki, p voda ob padcu na kapnik razprši. Hitrost sigine rasti j dejavnikov, zato močno niha. Namerili so, da se milim v 10 do 100 letih.

Seveda ni mogoče, da bi na tem mestu predstavili in ki botrujejo nastanku jame, saj podzemeljske prostore še podori, prelomi, naplavine in podobno.

Kje vse v Sloveniji srečujemo izrazite kraške pojave? večja območja, od katerih je seveda najbolj znan klasič

Triglav velik kamnolom. Ugotovimo pa, da se nam takšna misel upira, da nam pomeni stena s Triglavom mnogo več, začutimo, da je gora del nas, želimo si jo videti, jo s ponosom pokazati drugim in ohraniti zanamcem.

Dele narave, ki se jih posebej zavedamo, imenujemo **naravna dediščina**. Filozof Bertrand Russell pravi, »da narava ni dar, ki smo ga prejeli od očetov, ampak je dediščina, ki jo zapuščamo potomcem«. To odgovornost ohranjanja so dopolnili še bolj nedvoumno: »Narava je dediščina, ki smo si jo sposodili od naših otrok!«

Podobno ugotavljamo, da je poleg posebnosti treba ohranjati tudi značilnosti, pa če so še tako pogostne. Za del Slovenije je na primer značilen prizor lipa, kapelica, njiva in v ozadju gore. Taki pogledi niso nobena redkost, vendar bi jih zaman iskali po drugih deželah in kontinentih. Značilna krajinska podoba s prvinami naravne in kulturne dediščine je ena izmed osnov narodove samobitnosti, saj se s pokrajino podobno kot z jezikom in kulturnim izročilom uresničujemo kot narod.

Na ta način postaja narava pomembna za človeka tudi skozi njegov

Zvrsti naravne dediščine

Zaradi preglednosti razvrščamo naravno dediščino v tri (zvrsti). Podatek nam dodatno pojasnjuje, v katero okolišnico delovanja osnovnih naravoslovnih ved sodi objekt ali dediščina. Pojasnilo je dobrodošlo predvsem takrat, ko sebi premalo pove. Posamezen objekt seveda lahko uvrstimo v več skupin. Divje jezero pri Idriji je na primer pomembno botanična, zoološka in geološka lokaliteta, medtem ko Godoviču sodi le v eno skupino – med drevesno naravo.

Pri opisih naravnih znamenitosti smo uporabili za tri posebne znake, ki pomenijo naslednje zvrsti:

geološka-paleontološka naravna dediščina

Nahajališča okamnin, zanimivih, redkih kamnin delovanja (gube, prelomi, narivi, tektonska okolišnica)

geomorfološka površinska naravna dediščina

Površinski kraški pojavi, zanimive skalne oblike (morene, balvani), skalni samotarji, naravna okolišnica korita, melišča, podori, ipd.

geomorfološka podzemeljska naravna dediščina

Jame in brezna

hidrološka naravna dediščina

Potoki, reke, jezera, morje, slapovi, snežišča

gozdna in drevesna naravna dediščina

Ogroženi, redki, značilni ali izjemno ohranjeni pomembni drevesni osebki (najdebelejša, najstarejša, spominska drevesa)

botanična naravna dediščina

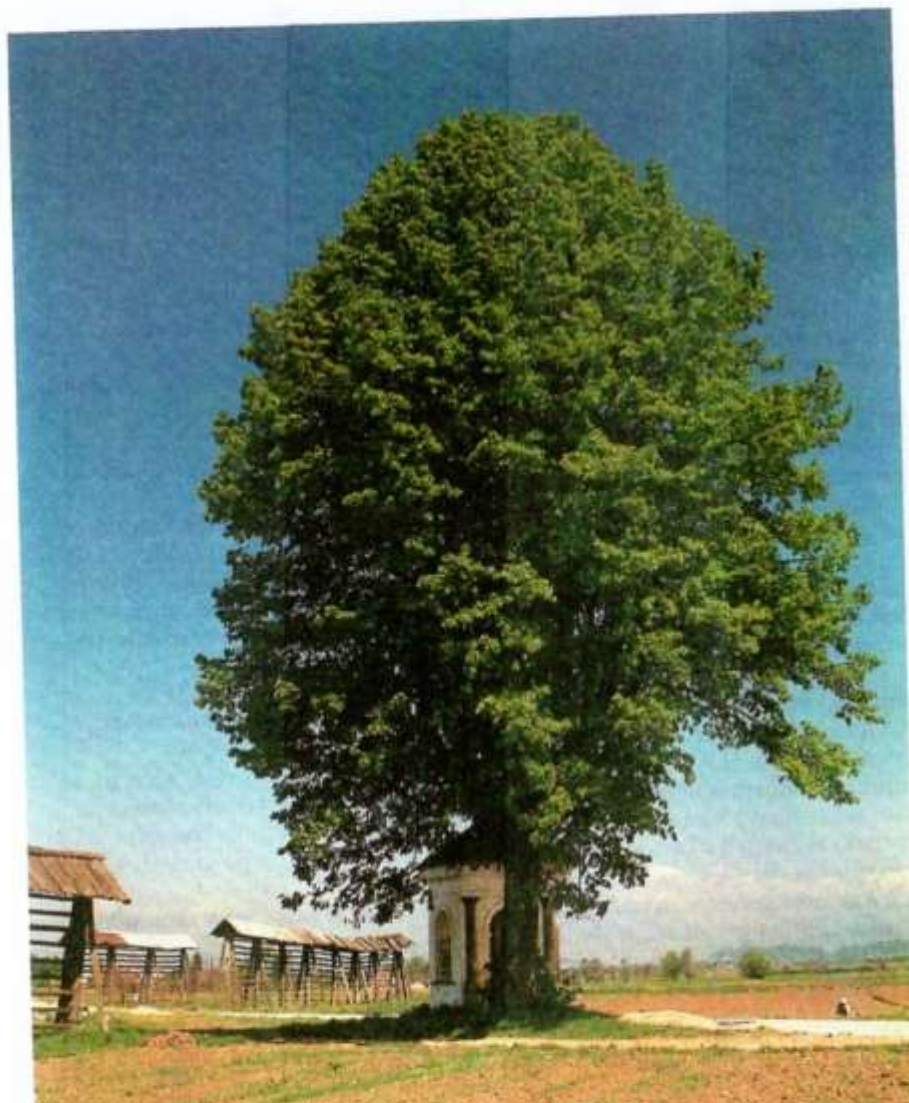
Rastišča ogroženih, endemičnih ali zavarovanih klasičnih nahajališč

zoološka naravna dediščina

Življenjski prostori ogroženih, endemičnih ali tipična najdišča.

Najpogostnejše oblike naravnih pojavov, kot so jan

Naravna dediščina in naravne znamenitosti

V naravi je vse enako pomembno, vsaka podrobnost se nenehno vesoljskega gibanja. Ljudje opazujemo svet tako, da se postavljamo blizu kozmičnega središča, zato dojemamo antropocentrično. Iz takšnega enostranskega sebičnega pogleda na svet izhaja večina naših razmišljanj tudi posegi v naravo.

Posamezne oblike naravnih pojavov, na primer slapi samotarji, so s širšega stališča povsem enakovredni, na Angelov slap v Venezueli ali pa le osemmetrsko Grmeč Človeku pa lahko pomenijo nekateri takšni pojavi še k primerni za gospodarsko izkoriščanje, kot na primer el reke. Po drugi strani pa je človek že zelo zgodaj pripisal pojavom in oblikam v naravi nematerialne pomene — je izredno osebno in je odvisno od zavesti in znanja po celotne družbe, zato se pogled na vrednote v naravi ne. Nekateri prebijejo krajevne okvire, postanejo celo sim narodnih skupnosti (npr. Triglav). Redkejši so nasproti primer vaška lipa zaradi spremenjenega načina življenja naloge zbiranja in obveščanja ljudi. Njena osrednja vloga ostane le še nepomembno drevo, ki čaka na svoj biološki sploh pri tem ne pomagajo vaščani z motorno žago.

Posebej izstopajoče pojave in oblike v naravi imenujemo **znamenitosti**. Zakon o naravni in kulturni dediščini iz pomensko zožil, tako da izraz opredeljuje samo s prav zavarovane objekte in območja. V tej knjigi je izraz na uporabljen v širšem pomenu.

Kako so vrednote odvisne od stopnje zavesti in vede primer Soče in Mure. Na Sočo, eno najlepših evropskih Simon Gregorčič. Pesnik, ne znanstvenik je bil tisti, ki premakniti misel, da jim Soča pravzaprav pomeni nek nje siromašnejši, pa četudi živijo daleč od nje ali pa je Ob Soči so divjali srditi boji v prvi svetovni vojni, v še bila prizorišče povsem drugačnega boja, ko so se kres vrednotah in vrednosti Soče. Naposled je prevladalo, pomembnejša od hidroenergetskega potenciala, vprašanje povojnih letih verjetno sploh ne bi postavljalo v tako.

V času soške polemike smo premalo poznali Muro, mnogo kasneje kot Soča, danes pa nam številna prizna Mure potrjujejo, da se šele sedaj zavedamo njenega p

